

**Pécsi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Nyelvtudományi Doktori Iskola
Nyelv és Kommunikáció Doktori Program**

Demus Zsófia Anna

A fénykép szerepe a képregényben – a fotóképregény változatai

Doktori tézisleírás

**Témavezető:
Dr. habil. Maksa Gyula PhD
egyetemi docens**

**Pécs
2022**

Tartalomjegyzék

A disszertáció tartalomjegyzéke.....	3
A téma relevanciája.....	5
Kutatási módszer.....	7
A dolgozat felépítése.....	9
Hivatkozások.....	12
A szerző témához kapcsolódóan megjelent publikációi.....	13
Konferenciaelőadások a témában.....	13

A disszertáció tartalomjegyzéke

Előszó

Bevezetés

A kutatás céljai és hipotézisei

Kutatási módszer

A dolgozat felépítése

A téma relevanciája

Mi a fotóképregény?

1. fejezet: Képregénytudomány és képregénytörténet

1. A képregénytudomány helyzete

2. A képregénytudomány előtörténete

2.1. A képregénytudomány elő-paradigmatikus szakasza

2.2. A képregénytudomány kortárs tendenciái

3. A képregénytörténet-írás alakulása

4. Képregénytudomány és képregénytörténet-írás Magyarországon

2. fejezet: A fotóképregény (kutatás)története

1. Koncepciók és alapfogalmak

1.1. Fotóregény és fotonovela kutatási lehetőségei

1.2. Kitekintés – a dél-afrikai fotóregény

1.3. A latin-amerikai fotonovela

3. fejezet: Magyar kezdetek – fotóregény és fotóképregény itthon

1. A filmfotóregény

1.1. A filmfotóregény térnyerése és hagyománya a magyar sajtótermékekben

1.2. A Pajtás filmfotóregényei

2. Az avantgárd fotóregény és fotóképregény

3. A rendszerváltás utáni fotóregény és fotóképregény

4. fejezet: A fénykép szerepe és felhasználási formái a képregényben

1. A rajzolt fénykép szerepe a *Fun Home* című képregényben

1.1. A fotók eredete

1.2. Emlékezettudatosítás

1.3. A múlt rekonstrukciója és a jelen értelmezése

2. A fényképek mint kritikai önreflexiók – *Are You My Mother?*

2.1. Fénykép tükörszerepben

3. *The Photographer of Mauthausen*

4. Fényképidézet

5. Fotórealisztikus képregények

5.1. *Yukiko's Spinach*

6. Montázképregény

7. A fényképek csoportosítása a képregényben – összegzés

5. fejezet: Fotó és irodalom

1. Kép és szöveg határátlépései – ekphraszisz és metalepszisz

2. Fényképek megjelenése és csoportosítása az irodalomban

6. fejezet: Fénykép az életrajzban – *Photographic: The Life of Graciela Iturbide*

1. Adaptációs eljárások

2. A fotó „születési anyakönyvi kivonata”

3. Fekete-fehér valóság – Graciela Iturbide

4. Fotóképregény vagy képregény fényképekkel

4.1. A rétegek között

7. fejezet: Rögzített valóság – A *Le Photographe* című fotóképregényriport

1. Fényképes újságírás – képregény-újságírás
2. A *Le Photographe* háttere
3. A narratíva és a narrátor hangja
 - 3.1. „A sárga doboz”
4. Kulturális sokszínűség
5. A fénykép és a rajzolt kép
6. Hiteles idő
7. A fokalizáció munkája

8. fejezet: A fénykép mint a fikció része – A *L'enfant penchée* című képregényben

1. Az idő kezelhetősége
2. Médiumok keveredése egy fikcióban – festmény, fénykép, képregény
3. Összevarrott szálak – a hibriditás a képregényben
 - 3.1. Valóság és fikció határán

Mégis mi a fotóképregény?

Konklúzió és kitekintés

Felhasznált irodalom

Egyéb források

A dolgozatban tárgyalt képregények bibliográfiája

A téma relevanciája

A képregény népszerűsége és a médiatérben kivívott és elfoglalt helye leginkább diverzitásának köszönhető. A formai és stílusbeli sokszínűséghez hozzájárul a más médiumokkal való együttműködés; a hibriditás teremtette átjárhatóság többféle kaput nyitott ki, többféle közönséget szólított meg. A képregénytudomány, a kritikai kultúrakutatás részt vesz ugyan a kánonalkotásban, ám sokkal nagyobb szerepet játszanak benne azok az új jelenségek, melyek akár más médiumokat is érintenek, illetve hatnak rájuk. A kutatás ebből a nézőpontból vizsgálja és értelmezi azt, amit egy általam vázolt kategorizálás szerint fotóképregénynek nevezek. A dolgozat célja elsősorban, hogy magát a fotóképregényt definiálja, és bemutassa azokat a korszakokat és hatásokat, amelyek befolyásolhatták kialakulását, illetve azokat a témákat, amelyek kapcsán felmerülhet a fénykép használata a képregényben. Mindezzel egy átfogó képet adva a fotóképregény kialakulásának körülményeiről és további vizsgálati lehetőségeiről.

A hazai és nemzetközi sajtótörténetben sokféle művet soroltak a fotóképregény kategóriájába, de az általam ténylegesen fotóképregénynek nevezett művek ezeknél jobban támaszkodnak a fénykép intermediális lehetőségeire, és használják ki ezt a határátlépést. A dolgozat egyfelől a fotóképregényt mutatja be, és az elődjének is tekinthető fotóregény kialakulásának körülményeit, történeti, területi, kulturális sokszínűségét vázolja mind a nemzetközi, mind a hazai periodikákban.

Az értekezés az elfeledett és azóta újraértelmezett fotóregény és egy általam új nézőpontból vizsgált jelenség, a fotóképregény mediális változásait mutatja be. Az elődjének is tekinthető fotóregény elfeledettsége annak is köszönhető, hogy kevés a magángyűjtemény, az alkotások nehezen hozzáférhetők, illetve nehéz hozzáférni azon fotóregények intermediális tartalmához, amelyek valamely filmalkotásból vett állóképekből épülnek fel, hiszen elveszett a kötődés az eredeti filmekhez, amelyekből adaptálták őket. Egyrészt tehát a dolgozat vállalása egy kutatómunka, egy örökség ápolása, ami a téma relevanciáját is adja, részben nemzetközi, részben magyar példákon keresztül. Másfelől a fotóképregény mint egy kortárs jelenség felfedezése és meghatározására tett kísérlet adta a kutatás alapját. Noha főként nemzetközi alkotások állnak az elemzés középpontjában, a téma fontos a képregénytudomány diskurzusában mind a magyar, mind a nemzetközi szintén. A kutatást könnyíti, hogy nincs még számottevő mennyiségű fotóképregény, ezért a dolgozat egy teljesebb képpel szolgálhat a jelenségről, a következtetések pedig hasznosak lehetnek egy új diskurzus megalapozásához.

A témában főként Jan Baetens kutatásait¹ vettem alapul, aki a frankofón hagyományból építkezve médiaként értelmezi és kezeli a fotóregényt, és nem tesz igazán különbséget fotóképregény, fotóregény és filmfotóregény között. Az angolszász iskola felől pedig Nancy Pedri munkásságát² emelném ki, akinek tanulmányai az intermedialitás tárgykörében íródtak, de főként a fotókra és azok megjelenítésére koncentrált a képregényben.

A fotóképregény egyedülállóságára több esettanulmányban világítok rá követve a két említett iskola és hagyomány erre vonatkozó állításait, ezenfelül kitérve a problematikus műfaji-formai kérdésekre is. A dolgozat három esettanulmánya három műfajt jár körül: életrajz/önéletrajz, fényképriport/fényképes újságírás, illetve a fantázia/fikció. Ezen vizsgálatok során jól elkülönül a fénykép felhasználásának módja és jelentésének átalakulása a képregényben. A dolgozat azonban nemcsak ezt a három szegmensét mutatja be a fotóképregényeknek, hanem egyúttal foglalkozik más fényképfelhasználási módszerekkel is a képregényben és az irodalomban, gyerekirodalomban egyaránt. Különböző technikai újításokat, kísérleti jellegű munkákat kutatva mutatja be, miért is kerül újra és újra előtérbe a fénykép a különféle médiumokban, műfajokban, mi okozhatja népszerűségét, és mi az a szándék, ami miatt egy alkotó a konnotációs lehetőségeket keresi benne.

Megközelítési módomban kettős, egyfelől részben narratológiai, másrészt mediális-technikai, ugyanakkor ezek a perspektívák összeolvadnak az általam vizsgált művekben, hiszen végig kulcsfontosságú szempont, hogy a fényképek milyen szerepet töltenek be a narratíva alakításában, és milyen minőségben teszik ezt. Milyen mediális folyamatok mennek végbe egy-egy történet elbeszélésében, és milyen eszköztárral. Ezen felül mivel a dolgozat egy új típusú jelenséggel foglalkozik, elkerülhetetlen, hogy kísérletet tegyen valamilyen kategorizációra, ugyanakkor nem célja ezzel korlátok közé kényszeríteni a fotóképregényt, mindössze egy

¹ Jan Baetens a Leuveni Katolikus Egyetem (Belgium) Kulturális Tanulmányok Intézetének tanára, ahol társvezetője az MDRN kutatói programnak (www.mdrn.be). Kutatási területe többek között a graphic novel, a regényesítés folyamata vagy a fotóregények és a francia irodalomtörténet. A fotóregényhez kötődő tanulmányai: *The photo-novel, a minor medium?* <https://necsus-ejms.org/the-photo-novel-a-minor-medium-by-jan-baetens/> [Utolsó letöltés dátuma: 2022. 08. 12.]; *Novelization: from film to novel*, The Ohio State University Press, Columbus, 2018.; Jan BAETENS – Mieke BLEYEN, *Photo narrative, sequential photography, photonovels = Intermediality and storytelling*, Marina GRISHAKOVA – Marie-Laure RYAN, Walter de Gruyter, 2010, 165–183.; *Pour le roman-photo*, IMPRESSIONS NOU, 2017.

² Nancy PEDRI, *Mixing Visual Media in Comics*, *Interdisciplinary Comics Studies* 2. (2017)., <https://imagetextjournal.com/mixing-visual-media-in-comics/>; *Thinking about Photography in Comics*, *Image & Narrative* 2. (2015), <http://www.imageandnarrative.be/index.php/imagenarrative/article/view/802/607> [Utolsó letöltés dátuma: 2022. 08. 12.]; *Picturing the Language of Images*, szerk. Nancy PEDRI – Laurence PETIT, Cambridge Scholars Publishing, 2013.

lehetséges szempontrendszert vázol, amely alapján vizsgálhatjuk a fényképek szerepét a képregényben.

A téma relevanciája tehát kettős: egy elfeledett média újraértelmezése és történeti bemutatása, de legfőképp egy új jelenség, a fotóképregény ismertetése.

Kutatási módszer

A dolgozat főként esettanulmányokon keresztül elemez. Az elemzésnek sokféle módszere áll rendelkezésre, valamint egy rendkívül tág kategóriarendszer, nincs azonban a médiakutatásban egységes paradigma arra nézve, melyik szöveghez milyen módszerrel kell közelítenünk. A fotóképregény kezelhető médiumként³ és műfajként egyaránt, de az elődjének is tekinthető fotóregény akár médiaként⁴ is, éppen ezért az elemzéséhez szükséges módszer sem adott. A műfaji elemzés, médiaszöveg-elemzés, a médianarratológiai irányzatok és az intermedialitás hagyományaiból építkezve végzem a dolgozatban az általam kiválasztott magyar és nemzetközi fotóképregények elemzését. A fotóképregény típusait (önéletrajzi, életrajzi, képregényriport), formátumait, jellegzetességeit vizsgálom, attól függően, milyen mértékben szerepel bennük fotó és képregény, és az milyen jelleget képvisel, és mindezt hogyan befolyásolja a közeg. Megkísérlek szemantikai kategóriákat is felállítani, így a képregényben szereplő fotográfiák is egy általam felépített rendszeren belül lesznek értelmezhetők, melyeket különböző fotóelméleti megközelítésből is vizsgállok. Fontosnak tartom e rendszer és a műfaji elemzés és általa a tipologizálás mellett egy fogalmi keret meghatározását, melynek kapcsán ezek a képregények elemezhetőkké válnak. A képregények „narratív médium” megközelítéséből kilépve a médianarratológiai gondolkodás volt az, amely nem az irodalom, képzőművészet

³ A médium latin eredetű szó, mely köztességre utal, „egyszerre jelent eszközt és közeget, a közvetítés eszközét [...], ugyanakkor egy olyan közeget, amelyben valami létrejön.” MAKSA Gyula, *A médianarratológia mint második generációs médiumelmélet = Reflexiók vagy „mélyfúrások”?*, szerk. HAVASRÉTI József – SZIJÁRTÓ Zsolt, PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék – Gondolat Kiadó, Pécs, 2008, 72.; Jay Bolter és Richard Grusin szerzőpáros médiadefiníciója egyszerű, bár tautologikus: „Médium az, ami remedializál. Ami birtokba veszi más médiumok technikáit, formáit, sőt társadalmi jelentőségét is. Vagyis a remedializáció – az átcsomagolás egy másik médiumba – nem csupán materiális gyakorlat; társadalmi, politikai-hatalmi következményei is vannak.” ANDOK Mónika, *Mi a média? = Műveljük a médiát!*, szerk. ACZÉL Petra, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2015., 21.

⁴ A média szó sokaknál csak a médium latin többes számú alakjaként használatos, de a húszas években összekapcsolódott a mass szóval (*mass media*), és tömegkommunikációs eszközök jelölésére használták. Maksa Heinderiyckx-et idézve a következőre használja: »technikák és hordozók összességére, amelyek az információ és a kultúra tömegterjesztését végzik.« MAKSA, *A médianarratológia, I.m., 72.* A fotóregény széles körben elterjedt Olaszországban, Latin-Amerikában és Dél-Afrikában, ezeken a területeken léteztek kizárólag fotóregényekből álló magazinok, melyek sokakat elértek, ebből következően némely kutató médiaként is kezeli. Ezt én túlzó állításnak gondolom, ugyanis a televízióval, újsággal ellentétben a fotóregény magazinoknak nem volt akkora tömeget formáló társadalmi és kulturális hatásuk.

viszonyrendszerében vizsgálta a képregényt, hanem a fotóhoz és a mozihoz képest határozta meg a médium identitását. Mindezekkel kapcsolódik André Gaudreault és Philippe Marion munkásságához:⁵ a médianarratológia megközelítése szerint a médium részt vesz az elbeszélés kialakításában, ezért tekinthető ez az újfajta irányzat az elbeszéléseleméleti hagyományok újraértelmezésének különféle médiumelméleti aspektusokkal összehangolva. Az intermedialitás különböző diszciplínák, módszerek, elméleti keretek kölcsönhatásában létrejövő kutatási perspektívaként gondolható el. Az intermedialitás megközelítésében a kommunikációs és művészeti médiumokban hangsúlyossá válnak a társadalmi, technológiai, mediális tényezők, a művészetközi kutatásoknál pedig az egyes művészeti kutatások az egyes művészeti ágak közötti kölcsönhatások, átvételek, olykor genealógiai viszonyok komparatív elemzését célozzák meg. Az intermedialitás egyúttal a különböző kulturális és technológiai regiszterek közti átmenet kérdése is. A kritikai kultúrakutatás ideológiai fókusza hasznos lehet számos merev leíró kategória és dichotómia (magas- és alacsony-kultúra, nemzeti és globális, művészfilm, tömegfilm és tömegirodalom) árnyalásában. Mindezek erősítik azt az előfeltételezést, hogy szükséges egy új fogalmi rendszer bevezetése vagy a jelenlegi aktualizálása a fotóképregény kapcsán.

A fotográfia használata a képregényben koronként eltérő lehet, és kérdéses, hogy milyen kontextusban, milyen céllal jelenik meg benne; vajon folyamatosan aktualizálják a régi képeket a képregényben, és ezzel valamilyen szinten történelmileg rétegzett alkotást hoznak létre, mely a médiumok által is rétegzett? Itt érdemes a remedializáció elmélete⁶ és gyakorlata felől is közelíteni, ami a médiumok kölcsönös rekontextualizációján alapul. Ugyanakkor arra is hasznos kitérni, hogy más médiumokban (irodalom, gyerekirodalom) hogyan használják fel a fotókat, és ebből milyen következtetéseket vonhatunk le a fotóképregényre nézve. Ezen kívül fontosnak tartom a képek olvashatóságának módjait is problematizálni (mediált megfigyelés), feltárni azt a módot, ahogyan a médiumba az információk beíródtak, értelmezni a fotók és a képregény medialitását ahhoz, hogy forrásként tudjuk őket kezelni, ezzel visszatérve a médianarratológiai megközelítéshez. A művészetközi vagy transzmediális narratológiai

⁵ André GAUDREULT – Philippe MARION, *A medium is always born twice...*, Early Popular Visual Culture 1. (2005), 3–15.

⁶ A remedializáció fogalmához lásd: David BOLTER – Richard GRUSIN, *Remediation. Understanding new media*, MIT Press, Cambridge, 1999. Az első remedializációs gyakorlatot az alkotópáros a nyomtatáshoz köti, de a társadalmi dimenzió szerepét a festészet-fényképészet váltással igazolják, amikor a 19. század végére a fotográfusok átvették a (portré)festők helyét. A kifejezést John Guillory úgy határozza meg, hogy „remedializáció az, ami láthatóvá teszi a médiumot.” ANDOK, *Mi a média?, I.m.*, 21.; Lásd még BOLTER–GRUSIN, *A remedializáció hálózatai*, <https://www.apertura.hu/2011/tavasz/bolter-grusin-remedializacio-halozatai/>, illetve az új média nyelvezetéről lásd Lev MANOVICH, *The Language of New Media*, MIT Press, Cambridge, 2001.

kutatások három módját különböztetik meg: a médiumfüggetlen, a médiumspecifikus és a transzmediális módszert. A fotóképregény esetében érdemes a transzmediális módszer alapján végezni a vizsgálatokat.

A fotóképregény narratívaelemzése során látható, hogyan építhető fel egy történet a fotók szerepeltetésével, milyen befolyással vannak az elbeszélés szerkezetére, az időbeliségre, és általa hogyan kapcsolódnak össze a rétegek akár technikai, akár narratológiai vagy más médiumok világait érintve. Mivel a fotóképregény kapcsán egy másik médium és médiahasználat is közrejátszik, vannak átfedések az elemzési módszerek között, ami egy sokkal összetettebb narratológiai módszertan kidolgozását tette szükségessé.

A dolgozat felépítése

A dolgozat két nagyobb részből áll, az első felében néhány rövid elemzéstől eltekintve az elméleti és történeti megközelítések állnak a középpontban, majd a második felében az esettanulmányok mentén a fotóképregény jelensége a három vizsgált fotóképregény három témája kapcsán.

Az első rész is három nagyobb egységre osztható. Először egy rövid áttekintést végeztem a képregénytudomány helyzetéről, részben a képregénypiaccal való kapcsolatában, majd a médiumnak a tudományos diskurzusban elfoglalt helyéről. Mindezt azért emelem ki, mert így látható, miért nehéz egy ilyen közegben egy új jelenséget kutatni és kategorizálni. Ezután egy rövid történeti áttekintést végeztem a magyar viszonyokkal együtt, amelyből körvonalazódik, milyen médiákban és fogyasztói kultúrában és milyen hatalmi rendszeren belül formálódtak a képregény korszakai.

A dolgozat következő nagyobb egységében, A fotóképregény (kutatás)történetében konceptualizálom a témám, és tisztázom az alapfogalmakat, melyeknél a különböző területek miatt megnevezésbeli különbségek adódhatnak – részben a hibás fordításokból is eredően –, illetve a fotóképregény elődjeként is tekinthető fotóregény és fotonovela megjelenési körülményeit is árnyalom. Ezek kapcsán teszek kitekintést a dél-afrikai fotóregényre és a latin-amerikai fotonovelára is. Ezután (a Magyar kezdetek – fotóregény és fotóképregény itthon című fejezetben) áttérek a magyarországi fotóregény bemutatására, és annak egy speciális formájával, a filmfotóregénnyel (és röviden a színház-fotóregénnyel is) foglalkozom bővebben, külön kiemelve a Pajtásban megjelent alkotásokat. Ezek után rátérek a magyarországi avantgárd fotóregények és fotóképregények tárgyalására, ami a művek behatárolhatatlansága, kísérleti-experimentális jellege miatt ugyan problematikus, de megkerülhetetlen. A magyarországi

fotóregények tanulmányozásánál kihagyhatatlan a rendszerváltás utáni szórakoztató sajtóműfaj darabjainak említése, mint például a Bravo és a Kretén magazin.

A következő nagyobb egységben, amelynek címe A fénykép szerepe és felhasználási formái a képregényben, azokat a műveket vettem górcső alá, melyekben rajzolt fényképek töltenek be fontos szerepet, a képregény rajzolt világába illeszkedve. Itt három képregényt emelnék ki: Alison Bechdel *Fun Home, Are You My Mother?*, illetve Pedro J. Colombo, Salva Rubio és Aintzane Landa *The Photographer of Mauthausen* című alkotását. Az első kettőben önéletrajzi történet keretében jelennek meg a fényképek az emlékezés pillanataiként, szoros összefüggésben az identitás kérdésével. A harmadik életrajzi, történelmi mű, melyben a fényképek a bizonyító erőt képviselik, megörökítve a múlt szörnyűségeit.

Az egység következő alfejezetében a rajzolt fényképek megjelenítésének egy újabb realitási szintjével foglalkozom: a fotórealisztikus alkotásokkal. Ezt az irányt kétfelől közelítem meg, az amerikai szuperhős képregények és a „szerzői” alkotások felől, utóbbit részletesebben, a Frédéric Boilet *Yukiko's Spinach* című műve kapcsán. A következő alfejezetben felmerül a fényképek megjelenítésének egy újabb irányzata, a montázképregények, melyekkel csak röviden foglalkozom.

Az esettanulmányok előtt Fotó és irodalom címmel kép és szöveg határátlépéseit kutatom, mely fejezet azért kapott helyet a dolgozatban, mert ezek a művek hasonló eljárásokat alkalmaznak, mint egy fotóképregény. A fotó szerves részét képezi az irodalmi műveknek, összeolvad velük, és része a narrációknak. Itt olyan eszközöket vizsgállok, mint például a metalepszis vagy az ekphraszisz eljárás, illetve azokat a kategóriákat veszem górcső alá, melyek alapján a fényképek csoportosíthatók az irodalmi művekben. Ezek kiindulópontul szolgálnak a fotóképregényben lévő fényképek kategorizálásához is. Végül röviden a gyerekirodalomban szereplő fényképekre is kitérek.

A második nagyobb egység középpontjába az esettanulmányokat helyeztem, melyek három fő téma köré épülnek. A Fénykép az életrajzban – *Photographic: The Life of Graciela Iturbide* című esettanulmányban egy mexikói fotográfusról, Graciela Iturbide-ről készült életrajzi művel foglalkozom. Isabel Quintero és Zeke Peña alkotópáros sajátos módon adaptálta Iturbide életének egy-egy meghatározó pillanatát, de még inkább munkásságának esszenciáját. Ezen fejezetben átveszem az adaptálás lehetséges eljárásait, illetve hogy milyen fizikai-szemiotikai tulajdonságokkal rendelkezik egy fénykép, és mennyit „veszít a hitelességéből”, ha egy másik műbe helyezzük. Iturbide fekete-fehér fényképein keresztül elemzem az eljárások képregényben betöltött helyét és szerepét, majd arra is kitérek, hogy miért tartom fotóképregénynek ezt a művet. Ezután azokat a kulturális, spirituális, nyelvi és perspektivikus

nézőpontokat és jelentésrétegeket fejtem fel, melyek Iturbide munkásságának összetettségét is adják.

A következő esettanulmány a fotóképregények egy másik területével foglalkozik, a grafikus újságírással (*graphic journalism*) és a fényképriporttal, Rögzített valóság – A *Le Photographe* című fotóképregényriport címen. Itt a műfaj főbb képviselőit és alkotásaikat veszem sorra, de bővebben Didier Lefèvre, Emmanuel Guibert és Frédéric Lemercier *Le Photographe* című alkotásával foglalkozom, mely a fotóképregénynek egy úttörő képviselője. Itt is fontos szempont lesz a narrátor személye és maga a narratíva, melyben a fényképek helyet kapnak, de kitérek a kulturális és a nyelvi átjárhatóság sokszínűségére is. Vizsgálom a fénykép és a rajzolt kép beállításainak, perspektívaváltásainak hasonlóságait és különbségeit és a hitelesség kérdését, végül röviden kitérek a fokalizáció jelenségére is.

Az esettanulmányok közül utolsóként a fikció és fantázia műfajával foglalkozom A fénykép mint a fikció része – A *L'enfant penchée* című képregényben című fejezetben, ebben egy francia nyelvű belga fotóképregényt, Benoît Peeters és François Schuiten *L'enfant penchée* című alkotását elemzem. A képregényben a fényképek egy másik történetzál részei, így főként az a montázszerű összekapcsolódás érdekes, amellyel a rajzolt és a fényképes rész egyesül. Ezenkívül több médium is keveredik a műben, aminek kapcsán a rétegzettséget vizsgálom, és a hibriditás kérdését. A több történetzál és réteg miatt az idő kulcsszerepet játszik, így ezzel külön is foglalkozom, aminek kapcsán a valóság és fikció határai nem egyértelműen különíthetők el egymástól.

A dolgozat utolsó fejezeteiben visszatérek ahhoz a kérdéshez, hogy mi is a fotóképregény, és a dolgozat elején szereplő hipotézisemet árnyalom e fogalom kapcsán. Ezután a dolgozat egészén végigvonuló műfaj-formátum-médium hármásának bizonytalanságát oldom fel. Végezetül a konklúziót levonva kitekintést teszek a téma további lehetséges kutatási irányait bemutatva.

Hivatkozások

- Andok Mónika, *Mi a média? = Műveljük a médiát!*, szerk. Aczél Petra, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2015, 15–33.
- Baetens, Jan – Mieke Bleyen, *Photo narrative, sequential photography, photonovels = Intermediality and storytelling*, Marina Grishakova – Marie-Laure Ryan, Walter de Gruyter, 2010, 165–183.
- Baetens, Jan, *Novelization: from film to novel*, The Ohio State University Press, Columbus, 2018.
- Baetens, Jan, *Pour le roman-photo*, Les Impressions Nouvelles, Brüsszel, 2017.
- Baetens, Jan, *The photo-novel, a minor medium?*, Necsus, 2012, <https://necsus-ejms.org/the-photo-novel-a-minor-medium-by-jan-baetens/>
- Bolter, David – Richard Grusin, *A remedializáció hálózatai*, Apertúra, 2011, <https://www.apertura.hu/2011/tavasz/bolter-grusin-remedializacio-halozatai/>
- Bolter, David – Richard Grusin, *Remediation. Understanding new media*, MIT Press, Cambridge, 1999.
- Gaudreault, André – Philippe Marion, *A medium is always born twice...*, *Early Popular Visual Culture* 1. 2005, 3–15.
- Maksa Gyula, *A médianarratológia mint második generációs médiumelmélet = Reflexiók vagy „mélyfúrások”?*, szerk. Havasréti József – Szijártó Zsolt, PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék – Gondolat Kiadó, Pécs, 2008, 69–96.
- Manovich, Lev, *The Language of New Media*, MIT Press, Cambridge, 2001.
- Pedri, Nancy, *Mixing Visual Media in Comics*, *Interdisciplinary Comics Studies* 2., 2017, <https://imagetextjournal.com/mixing-visual-media-in-comics/>
- Pedri, Nancy, *Picturing the Language of Images*, szerk. Nancy Pedri – Laurence Petit, Cambridge Scholars Publishing, 2013.
- Pedri, Nancy, *Thinking about Photography in Comics*, *Image & Narrative* 2., 2015, <http://www.imageandnarrative.be/index.php/imagenarrative/article/view/802/607>

A szerző témához kapcsolódóan megjelent publikációi

Demus Zsófia, *Műfaj és formátum: fotóregény és/vagy fotóképregény = Képregénykultúrák, műfajok, gyakorlatok. Tendenciák a kortárs magyar képregényben és képregénykutatásban III.*, szerk. Maksa Gyula – Vincze Ferenc, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2020, 53–71.

Demus Zsófia, *Közelítések a magyar filmfotóregényhez*, Ex Symposion 2019/103., 55–60.

Demus Zsófia, *Rethinking Photography in Comics = Current Trends in Hungarian Comics Studies*, szerk. Maksa Gyula – Vincze Ferenc, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2019, 137–149.

Demus Zsófia, *Fénykép az életrajzban*, Filmvilág, 2019/9., 34–36.

Demus Zsófia, *A képregénykritika magyarországi helyzete napjainkban – egy diszciplína felé = Intézményesülés, elbeszélések, médiumok. Tendenciák a kortárs magyar képregényben és képregénykutatásban II.*, szerk. Vincze Ferenc, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2018, 26–44.

Demus Zsófia, *A digitális képregény lehetőségei = Képregényen innen és túl. Tendenciák a kortárs magyar képregényben és képregénykutatásban I.*, szerk. Vincze Ferenc, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2017, 131–142.

Demus Zsófia, *Mediális környezetváltás: a webképregény*, ME.dok, 2016/2., 107–114.

Demus Zsófia, *Önarcképek magányában*, Szépirodalmi Figyelő 2015/2., 107–111.

Konferencia előadások a témában

Demus Zsófia, *Valóság és fikció határán – a fénykép szerepe a képregényben*, Az európai grafikus regény, Tendenciák a magyar képregényben és képregénykutatásban IV., PTE BTK TMI Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Pécs, Zsolnay Kulturális Negyed, E/25, 2022. április 29.

Demus Zsófia, *Rethinking Photography in Comics*, Intermediality Now: Remapping In-Betweenness, Sapientia Hungarian University of Transylvania, Cluj-Napoca, 2018. október 18–20.

Demus Zsófia, *A Mozgó világ fotóképregényei*, Tendenciák a kortárs magyar képregényben és képregénykutatásban III., BBTE Kommunikáció, Közkapcsolatok és Reklám Intézet – Agape Hotel, Kolozsvár, 2018. május 18–19.

- Demus Zsófia, *Képregénykritika Magyarországon*, Tendenciák a kortárs magyar képregényben és képregénykutatásban II., Pécsi Tudományegyetem, Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Pécs, 2017. május 5–6.
- Demus Zsófia – Maksa Gyula, *A képregénymédia online és offline kiállítási terei*, Az etnográfia esélyei és lehetőségei a digitális térben, SZTE & PTE Kommunikáció-és Médiatudományi Tanszék, Szeged, Millenniumi Kávéház, 2017. április 7–8.
- Demus Zsófia, *Élőkép – Előképregény az Üstökös című folyóirat kapcsán*, Tavaszi Szél Konferencia, Miskolci Egyetem, Miskolc, 2017. április 1.
- Demus Zsófia, *Mediális környezetváltás: a webképregény*, Új területek és fogalmak a kortárs (médiá)kultúra kutatásban. Társadalom- és médiatudományos megközelítések, Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2016. április 29.
- Demus Zsófia, *A gyűjtemény helye az interneten: digital comic*, Tendenciák a kortárs magyar képregényben és képregénykutatásban, Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár, 2016. május 6.